

a) El llenguatge administratiu i jurídic

LA COMPRENSIBILITAT DE LES LLEIS: UN PROBLEMA JURÍDIC DES DEL PUNT DE VISTA LINGÜÍSTIC*

Dietrich BUSSE

Universitat de Colònia

1. OBSERVACIONS PRELIMINARS

El fet que se'm demani que exposi la meua opinió com a lingüista sobre determinats aspectes del llenguatge jurídic o de la interpretació de les lleis, em produeix un escepticisme absolut. Com a autor al qual es convida a fer un article, tinc dubtes sobre si realment puc aportar alguna cosa als representants d'una disciplina estranya per a alguns lingüistes com és ara el dret. La mateixa invitació a exposar com a lingüista els aspectes bàsics del tema «comprensibilitat de les lleis» als legisladors i als que apliquen les lleis ja indica que hi ha expectatives concretes de sentir què pot aportar un lingüista sobre aquest tema i sobre la manera d'afrontar la tasca de fer comprensibles les normes jurídiques. Però en considerar la capacitat d'un lingüista per a això podem ser escèptics, amb un escepticisme basat naturalment en l'experiència (si més no pel que fa a l'autor d'aquest article).

En aquest article s'exposen els dubtes sobre l'ajuda en la tasca de fer comprensibles les lleis que un lingüista pot, o bé més aviat no pot, oferir als professionals del dret (tal com es poden anomenar segons Friedrich Müller en una sola expressió¹ tant els legisladors com els que apliquen les lleis). En primer lloc, però, també voldria exposar de quins aspectes de la problemàtica comprensibilitat de textos/interpretació de textos es deriven aquests dubtes, i per què crec que el problema de la comprensibi-

* Traduït al català per Teresa Guilleumas.

1. En alemany «Rechtsarbeiter» [N. de la T.].

litat de les normes jurídiques no és en primera instància un problema de tècniques de formulació lingüística, cosa per la qual es pot solucionar operacionalment (amb operacions que en facilitin la comprensió) només d'una manera molt limitada.

Voldria esbossar el meu punt de vista lingüístic sobre la problemàtica de la comprensibilitat de les normes jurídiques i la tasca de fer-les comprensibles en quatre apartats:

1. En primer lloc voldria fer algunes observacions bàsiques des del punt de vista lingüístic sobre les nocions de text, comprensió textual i interpretació textual; per a això esmentaré abans que res algunes tesis i dilemes sobre el problema de la comprensibilitat textual.
2. Després mostraré algunes característiques especials del llenguatge jurídic que encara agreugen més el problema de la comprensibilitat textual en relació amb les lleis.
3. A continuació voldria intentar aclarir què pot significar des del punt de vista lingüístic fer els textos comprensibles.
4. I, finalment, voldria acabar amb algunes reflexions sobre si existeixen tècniques lingüístiques que es puguin generalitzar per millorar la comprensibilitat textual (i especialment de les normes jurídiques).

2. ALGUNES OBSERVACIONS BÀSIQUES SOBRE LES NOCIONS DE TEXT, COMPENSIÓ TEXTUAL I INTERPRETACIÓ TEXTUAL

En primer lloc, doncs, faré algunes observacions bàsiques sobre les nocions de text, comprensió textual i interpretació textual. Formularé aquestes observacions amb deu tesis fonamentals de la teoria lingüística sobre la comprensibilitat textual. De fet, algunes d'aquestes tesis es presenten més aviat en forma de dilemes.

1. Qualsevol text, fins i tot aquell que aparentment està formulat amb claredat, en principi és susceptible de ser interpretat, és a dir, pot tenir més d'una interpretació sense que s'hagin de considerar totes falses menys una. Aquest aspecte té una relació directa amb el punt 2.
2. Qualsevol text, fins i tot aquell que aparentment està formulat amb claredat, en principi ha de ser interpretat, és a dir, que en la comprensió de qualsevol text es produeixen per part del subjecte que l'inter-

preta una sèrie d'actes de comprensió que tenen el caràcter de conclusions (o inferències, tal com les anomenen avui els lingüistes o els que fan recerca sobre la comprensió) i que, per tant, es fonamenten en el coneixement i les capacitats subjectives d'aquest mateix individu.

3. D'entrada, doncs, la forma externa² d'un text (emprant els conceptes de la lingüística del text moderna) és sempre només un formulari textual, una forma que s'ha d'omplir i que només es converteix en text portador de significat i, per tant, en text en el sentit ple del terme, a partir de l'activitat assignadora de significat del subjecte que l'interpreta.

4. Qualsevol text remet a una determinada base de coneixements mencionada per l'autor d'una manera intencionada o (tal com succeeix normalment) pressuposada implícitament o silenciosa. D'això es desprèn que cap text no pot ser comprensible o ser comprès sense remetre a una determinada base de coneixements; aquesta remissió (conscient o inconscient) ha de ser establerta prèviament pel subjecte que interpreta el text. La semàntica lèxica, la semàntica proposicional o la semàntica textual presuposen una mena de base col·lectiva de coneixements, a la qual s'han de referir els productors i els receptors d'un text. Un text, doncs, només s'entén quan el receptor el pot situar en el marc del seu fons de coneixements, quan, d'aquesta manera, el text li «diu» alguna cosa.

5. Qualsevol producció textual (concretament qualsevol formulació textual) que es proposa intencionadament la tasca d'optimitzar un text amb l'objectiu d'aconseguir una major comprensibilitat, ha de tenir present la base de coneixements que presumiblement tindrà el receptor desitjat, d'una manera més conscient i reflexiva que tal com succeeix habitualment, i ha de dirigir a aquesta les formulacions escollides. L'objectiu d'una optimització textual semàntica hauria de ser introduir directament en el text, de manera suficientment clara i amb l'elecció apropiada dels mitjans lingüístics (és a dir, de les paraules i les formulacions o estructures oracionals), els elements de coneixement necessaris per a la comprensió fàcil del text.

6. Qualsevol intent d'optimitzar un text es troba, però, amb un dilema essencial (que en el cas de les lleis és especialment agut):

2. En alemany «Wortlaut» [N. de la T.].

a) La introducció directa en el text dels elements de coneixement necessaris per a la comprensió com a possible mitjà per augmentar la comprensibilitat d'un text es pot anomenar estratègia de la major precisió.

Però la major precisió d'una formulació implica necessàriament una disminució de l'abast del text concret o del fragment de text. Com més explícit és un text, com major és la precisió amb què designa els objectes i circumstàncies referits (esdevenint així més comprensible), menor és l'abast d'allò que encara es pot alludir (expressar, referir) amb aquest.

L'augment de la precisió d'una formulació concreta, si es vol conservar del tot el contingut proposicional del text sencer, fa créixer el nombre de formulacions i, així, es produeix un augment quantitatiu del text sencer. Un augment així de les formulacions per tal de conservar el contingut proposicional (la proposició normativa, tal com acostumen a dir els juristes referint-se a les lleis) normalment té com a conseqüència una major opacitat del text sencer i d'aquesta manera és probable que es produeixi un nou problema de comprensió.

Ens trobem llavors davant d'una paradoxa, ja que els intents de fer més comprensible un text en un indret generen una dificultat de comprensió nova en un altre indret i, d'aquesta manera, queden neutralitzats.

(Un exemple clar d'aquesta paradoxa és la publicació oficial de les bases de les oposicions per a mestres al *land* de Renània del Nord-Westfàlia, que vaig haver d'estudiar per motius professionals fa molt poc: en aquest cas l'intent d'augmentar la precisió del text provoca una major opacitat i, com a conseqüència —seguint de manera no intencionada—, una major dificultat de comprensió.)

Això, però, només és una part del dilema esmentat, que es podria anomenar *dilema de l'especificació (o optimització) semàntica*.

b) L'altra part del dilema consisteix en el següent: si s'escollís l'estratègia contrària, és a dir, una generalització més gran de les formulacions, encara es produirien problemes majors i més seriosos de comprensió, que és el que precisament es vol evitar. Una generalització més gran de les formulacions concretes amplia certament el contingut proposicional i, així, també l'abast del text, però pro-

voca un augment de l'ambigüitat o, fins i tot, una multiplictat de significats. D'aquesta manera creix el nombre d'interpretacions possibles i la necessitat d'interpretar el text, i es produeix així un problema de comprensió semàntica.

Per concretar, doncs, el dilema de l'especificació semàntica consisteix en el següent: Podem escollir entre dues estratègies. L'estratègia de la major precisió, efectivament, pot reduir els problemes de comprensió pel que fa a la semàntica lèxica o la semàntica proposicional, però provoca un problema de comprensió nou pel que fa a la claredat del text sencer. L'estratègia de la generalització certament contribueix a la claredat del text, però també a la seva imprecisió semàntica, i per tant també provoca problemes de comprensió. Així, doncs, haurem d'escollir entre el foc i les brases.

7. Qualsevol text escrit que existeix i s'utilitza des de fa molt temps hereta una història d'interpretacions (com a conseqüència immediata de la possibilitat essencial de tot text de ser interpretat). Una història així generalment s'anomena dogmàtica (la dogmàtica jurídica i la dogmàtica teològica en són exemples característics). En relació amb el tema de la comprensibilitat, tota història d'interpretacions (o dogmàtica) provoca al seu torn un dilema característic:

Una història d'interpretacions àmplia, efectivament, fa augmentar la base de coneixements (o, tal com l'anomenen els lingüistes, la base d'inferències) necessària o útil per a la comprensió i per a la interpretació i aplicació del text. Així, d'entrada és absolutament útil per a la comprensibilitat.

Però en la mesura que aquesta història (d'acord amb la interpretabilitat i la necessitat d'interpretació essencials d'un text) produeix un nombre més o menys gran de significats concurrents, pot crear una base de coneixements per a més intèrprets o subjectes que apliquin el text, que contingui contradiccions internes en forma de significats oposats o bé incompatibles entre si. La necessitat del subjecte que interpreta el text de resoldre aquestes contradiccions, és a dir, de decidir-se per algun d'aquests significats concurrents, l'obliga a prendre decisions suplementàries, amb la qual cosa es crea un problema de comprensió afegit. (Aquestes decisions se sumen als esforços de comprensió immediats que no fan servir el coneixement de la història d'interpretacions, sinó que s'adrecen directament al text original.)

Voldria anomenar aquest dilema el *dilema de l'especificació interpretativa*.

iva. De fet, per al productor del text no és cap dilema, ja que ningú no té mai totes les interpretacions possibles a les seves mans ni pot prevenir-les; més aviat ho és per al receptor. Pot arribar a ser un dilema per al productor, però, quan l'autor del text intenta calcular totes les històries interpretatives possibles o reals amb l'objectiu d'optimitzar un text i augmentar-ne la comprensibilitat.

8. En relació amb l'orientació del text cap als destinataris, apareix un altre dilema que és especialment característic dels tipus de text institucionals, com per exemple les lleis. Precisament els tipus de text institucionals sovint s'adrecen a diversos destinataris, és a dir, a diversos grups de destinataris amb graus de coneixement diferents o amb coneixements orientats de diversa manera i amb nivells o especialitzacions diferents. Això també és vàlid en el cas dels textos legals, que no només s'adrecen als jutges, fiscals o advocats, sinó (segons el tipus de text) també a destinataris que no tenen la mateixa formació i, per tant, no disposen d'un coneixement especialitzat comparable al d'aquells. Entre aquests darrers hi ha alguns funcionaris de l'Administració i, evidentment, els sotmesos al dret o ciutadans, així com també, per exemple, els individus relacionats amb la política, que es poden dividir entre els polítics relativament informats sobre l'especialitat (membres del govern, diputats, funcionaris de partit, etc.) i els periodistes, d'una banda, i els aficionats de l'altra. Aquesta diversitat de destinataris també provoca un dilema quan s'intenta optimitzar un text; jo l'anomeno el *dilema de l'especificació dels destinataris*.

Seria òptim que l'autor del text adreces les seves formulacions amb el màxim de precisió al suposat fons de coneixements d'un sol grup de destinataris el màxim d'homogeni possible i, per tant, relativament reduït. Això es pot resumir en la fórmula següent: pel que fa a la seva comprensibilitat, un text és òptim com més exactament perfilat està el grup de destinataris al qual s'adreça. El problema, però, és que sovint el grup de destinataris es redueix numèricament, com més precisió empra el text per dirigir-se al fons de coneixements d'aquest; el text més comprensible, per tant, és sempre aquell que s'adreça a una sola persona, el fons de coneixements de la qual és conegut per l'autor amb certesa de manera gairebé exacta com a conseqüència d'una llarga història comunicativa compartida, i, per tant, no només es pot imaginar mitjançant pressuposicions (tal com succeeix normalment).

La part contrària d'aquest dilema es podria formular de la següent manera: com més ampli i heterogeni sigui el cercle de destinataris als quals es vulgui adreçar l'autor d'un text, menys precisió pot emprar per adaptar

les seves formulacions al fons de coneixements d'un determinat grup de destinataris conegut amb exactitud. Així, ha de basar-se en les pressuposicions generals sobre el coneixement de tots els destinataris, les seves formulacions han de ser molt inespecífiques i la probabilitat que el text fracassi pel que fa a la comprensibilitat és major. Les lleis són precisament un tipus de text que s'adreça a un grup de destinataris molt heterogeni; de fet, ni tan sols és gaire important si aquests destinataris existeixen realment o si només es pressuposa de manera fictícia que hi són. L'obligació que els textos legals siguin entesos per tothom, és a dir, per tots els ciutadans sotmesos al dret, formulada de manera contundent en el dret penal, es basa en una ficció honorable de la teoria del dret i de l'Estat constitucional, que en realitat, però, no pot complir-se de cap manera, ja que de fet són molt més accessibles per al grup de destinataris format pels individus amb formació jurídica que professionalment treballen en aquest camp.

9. Aconseguir la màxima comprensibilitat d'un text normalment és un objectiu d'optimització que només es persegueix pel que fa a la funció de transmissió de la informació del text. En el seu context social i institucional tan específic, però, les normes jurídiques, i sobretot les lleis, tenen funcions que no es poden reduir al tòpic «transmissió de la informació». Aquestes funcions primàries, institucionals, sovint entren en conflicte amb altres pretensions legítimes d'un text en situacions de comprensió quotidiana o situacions d'ús, com per exemple la d'una major comprensibilitat. Com més adequada és una llei pel que fa a les seves funcions institucionals (per exemple, pel que fa a la funció normativa), més problemàtica pot arribar a ser pel que fa a la comprensibilitat general. Dit d'una altra manera: com més adequada pel que fa a la seva comprensibilitat general i, així, a la funció de transmissió de la informació, més perill pot haver-hi que no s'acompleixi, o bé no de manera suficient, els seus objectius institucionals primaris. Jo anomenaria això el *dilema de l'especificació funcional*.

10. En lingüística, però també en la teoria de la interpretació jurídica, no s'acostuma a considerar que qualsevol tipus de comprensió textual depengui tan estretament del coneixement com jo ho he formulat. Sovint es fan observacions del següent tipus: el coneixement especialitzat no és tan important com el fet que un text sigui comprensible «a partir de la seva formulació», i això és només, o bé principalment, un problema de precisió lingüística. En contra d'això, partint del meu punt de vista lingüístic, voldria constatar que no es pot establir cap frontera definitiva entre el coneixement lingüístic i el coneixement del món. No hi ha a una

banda l'àrea de la llengua i a l'altra l'àrea del món, de manera que únicament es pugui relacionar amb precisió un sol element de la llengua amb un sol element del món. El coneixement de la llengua i el coneixement del món estan molt més interrelacionats, de manera que els problemes de comprensibilitat lingüística no es poden solucionar simplement amb determinades tècniques de formulació, de la mateixa manera que en els textos que cal formular s'expressen circumstàncies per a la comprensió de les quals cal un coneixement especialitzat. Això justament és un problema de tots els llenguatges especialitzats i institucionals com per exemple el llenguatge jurídic. En altres termes: fer comprensible una norma jurídica per a un cercle ampli de destinataris requereix sempre la transmissió de coneixements jurídics especialitzats. És qüestionable que les lleis, per exemple, estiguin dotades d'una doble funció d'aquest tipus, ja que com es podria expressar en una llei, per exemple, el complex concepte de propietat del Codi Civil alemany de manera que sigui comprensible per tothom, quan els juristes necessiten molts anys per assolir els coneixements necessaris per a la seva comprensió global?

Fins aquí les deu observacions bàsiques i els dilemes sobre la problemàtica de la comprensibilitat.

3. ALGUNS PROBLEMES ESPECIALS DEL LLENGUATGE JURÍDIC

Acabo d'esmentar alguns problemes especials del llenguatge jurídic pel que fa a la problemàtica de la comprensibilitat, sobre els quals a continuació m'agradaria afegir encara alguns aspectes, malauradament d'una manera molt breu:

1. En el cas dels conceptes jurídics no acostuma a haver-hi (tal com succeeix en els altres llenguatges d'especialitat) cap normalització semàntica que en precisi el significat sense ambigüitats (de manera que hi hagi una assignació unívoca entre concepte i objecte); l'activitat interpretativa judicial estableix sovint només espais de significat que requereixen una major precisió semàntica a l'hora de prendre decisions sobre casos judicials concrets.

2. El significat dels conceptes jurídics i les normes jurídiques, per tant, no és unívoc en el sentit que s'hi pugui aplicar el concepte «terminologia», tan usual en els altres llenguatges d'especialitat, fent un ús normal

del terme; en aquest cas, els significats es formen en camps de coneixements especialitzats, condicionats per les decisions i no pas lingüísticament, que constitueixen una jerarquia de diversos nivells d'actes d'interpretació (i interpretacions d'interpretacions/definicions que al seu torn són interpretades, etc.), i no s'hi poden aplicar les nocions de precisió i d'univocitat habituals.

3. Els conceptes jurídics i les lleis, per tant, tenen molt més la funció d'obrir els espais semàntics (interpretatius) dins de determinades fronteres preestablertes, que no pas de restringir-los o suprimir-los.

4. La consistència metodològica del llenguatge jurídic, sovint exigida i necessària per assolir els objectius institucionals, en aquest cas no s'aconsegueix amb afirmacions semàntiques uniconceptuals (és a dir, amb una terminologització i amb definicions unívokes), sinó més aviat amb una praxi d'interpretació i d'aplicació institucional de les lleis i dels conceptes jurídics, és a dir, amb una dogmàtica que no estableix els significats de les lleis o dels conceptes jurídics de manera general, sinó que, com a molt, els delimita específicament per a determinats tipus de casos.

5. Aquest tret d'obertura dels espais de les significacions i, per tant, també dels espais de significat (en comptes d'una fixació), contràriament al punt de vista més estès, en el cas del llenguatge jurídic és funcional, ja que és l'única manera que les lleis puguin tenir una proposició normativa que deixi obert l'àmbit de la realitat regulat (o àmbit normatiu) a una realitat canviant i, sobretot, imprevisible en el futur. L'especificitat de la semàntica i de la institucionalitat del llenguatge jurídic, per tant, s'ha de veure en el fet que fa realitat alhora dos objectius contradictoris a primer cop d'ull: l'obertura concreta dels espais de significació/significat, d'una banda, i, alhora, la fixació d'aquests dins de determinats límits. Això és possible combinant una obertura semàntica determinada dels textos o conceptes concrets, amb regles d'interpretació institucional formals i de contingut (és a dir, la dogmàtica), cosa que, en general, dona una forma pròpia al treball amb el llenguatge jurídic (treball d'interpretació i d'aplicació de les lleis). Aquest treball lingüístic té tan poc a veure amb el que s'entén normalment per comprensió o interpretació de textos, com el tipus específic de significat de les lleis amb el que s'entén normalment per significat.

6. A causa d'aquesta propietat que acabem de descriure, especialment els trets de sistematització semàntica i d'univocitat perseguits pels

altres llenguatges d'especialitat no es troben en el llenguatge jurídic. Un concepte jurídic pot incloure significats molt diversos segons el context sistemàtic jurídic o polític en què apareix. En aquest cas no és decisiu el context que es pot definir purament des del punt de vista lingüístic (amb criteris com l'entorn textual, la coherència textual, etc.), sinó únicament l'elaboració d'un text normatiu concret (per exemple el paràgraf d'una llei), fixada mitjançant proposicions normatives institucionals. Com a conseqüència d'això pot succeir —com succeeix per exemple en el Codi Penal alemany amb el terme «violència»—, que la mateixa expressió jurídica tingui dos significats diferents o, fins i tot, que no tinguin res a veure en dos paràgrafs veïns gairebé idèntics formalment.

7. El funcionament de les normes jurídiques només es pot explicar de manera molt limitada amb una conceptologia lingüística creada per als anomenats «casos corrents» de la comunicació quotidiana. Les lleis, per exemple, no serveixen només per a l'entesa entre dos interlocutors, sinó que són emprades habitualment per especialistes prèviament altament informats i instruits, que ja les coneixen, com a mitjà per a processos de decisió complexos, i són objecte de processos d'interpretació i de treball marcats per múltiples regles institucionals i factors d'influència. Contràriament al que succeeix amb el llenguatge quotidià, el significat de les lleis i dels conceptes jurídics no es forma en els simples actes de comprensió del receptor, sinó en un treball d'interpretació dirigit i amb textos sotmesos a les condicions específiques de les institucions.

8. La interpretació jurídica de les lleis es produeix en el marc d'una dogmàtica jurídica constantment institucionalitzada de nou per ella mateixa, que mitjançant les sentències dels tribunals (jurisprudència consolidada i sentències que creen jurisprudència) i la ciència del dret, fixa el significat i, sobretot, l'aplicació de les lleis i conceptes jurídics d'una manera difusa, no unívoca per als no especialistes; amb la dogmàtica jurídica, l'anomenada «opinió dominant» certament variable i adaptable, però no gens menys altament poderosa, obté l'estatus d'una figura o mesura pròpia de tècnica d'interpretació i d'argumentació. La interpretació de les lleis i dels conceptes jurídics es produeix així concretament en un procés de diverses etapes, només en el nivell superior del qual el mateix text de la llei promulgat pel legislador esdevé objecte del treball d'interpretació jurídica,

3. En alemany «Gewalt» [N. de la T.].

mentre que a partir dels altres nivells són les interpretacions les que esdevenen objecte dels actes d'interpretació i de definició.

Aquest procés es pot exemplificar amb un cas senzill, concretament la interpretació del paràgraf sobre el robatori en el Codi Penal alemany (paràgraf 242 del Codi Penal) que es fa en els comentaris a la llei:

«§ 242. Robatori. 1. Qui prengui a un altre un bé moble aliè, amb la intenció d'apropiar-se'n de manera il·legítima, serà sancionat amb una pena de privació de llibertat de fins a 5 anys o serà castigat amb una multa. 2. La temptativa és punible.»

La llei, els comentaris de la llei, els textos de sentències relacionades, altres comentaris, materials legislatius i bibliografia especialitzada constitueixen un complex entramat de textos que inclou totes les interpretacions i, per tant, la «semàntica» del discutit paràgraf. Únicament aquest entramat de textos en la seva totalitat (que també es podria anomenar entramat de coneixements) pot explicar el que en conjunt es pot considerar el «significat» d'una frase del paràgraf 242 del Codi Penal.

9. És ben evident que aquesta praxi d'interpretació institucionalitzada depassa els conceptes lingüístics i quotidians habituals d'«interpretació» i de «significat». El que es desenvolupa en aquest cas no són només significats de paraules o d'oracions en el sentit més usual, sinó una praxi institucionalitzada complexa, amb més d'un segle d'existència, del treball judicial amb un paràgraf de la llei orientat cap a la presa de decisions. En darrer terme, la interpretació d'un paràgraf en un bon comentari a una llei conté tot el coneixement jurídic sobre els requisits per a la seva aplicació i sobre les ramificacions semàntiques d'aquest text i de les seves parts. Per tant, en comptes del concepte «significat», en contextos cognitius tan rellevants per a la interpretació jo proposo emprar el concepte «espai de coneixements» introduït a la recent lingüística del text, la psicologia i la recerca sobre la comprensió.

Aquí es manifesta també l'especial institucionalitat del llenguatge jurídic, és a dir, entre d'altres, en el lligam entre una llei o concepte jurídic i la seva interpretació o aplicació, i un d'aquests espais de coneixements complexos, és a dir, un marc de coneixements entrellaçats i institucionalitzats sobre l'especialitat i sobre els significats. En aquest punt es veuen clares les dimensions que pren el problema de la comprensibilitat textual en aquests contextos significatius altament especialitzats.

10. La complexitat del coneixement especialitzat que es pot extreure de la interpretació i l'aplicació del paràgraf sobre el robatori (que en efecte és un coneixement semàntic o rellevant semànticament, però que dubto que es pugui continuar anomenant encara coneixement lingüístic o de significat en el sentit usual del terme) es mostra sobretot en la profunditat explicativa de les paraules centrals de la llei. Així, per exemple, per a l'expressió predicativa central del paràgraf 242.I del Codi Penal alemany es poden trobar fins a cinc o sis nivells d'explicació ordenats jeràrquicament:

QUADRE 1

Nivells d'interpretació de «prendre» al paràgraf 242 del Codi Penal

1. Concepte jurídic:	«Robatori»
2. Definició al paràgraf 242:	«Qui prengui a un altre un bé moble aliè [...]»
3. Transformació en el comentari:	«acció de prendre un bé moble aliè»
4. Definició de la dogmàtica jurídica:	«interrupció de la possessió aliena i establiment d'una nova possessió»
5. Definició de la dogmàtica jurídica:	«domini [real] d'un objecte»
6. Definició de la dogmàtica jurídica: (Una d'entre diverses alternatives)	«relació espacial estreta amb l'objecte», per exemple
7. Supòsits inclosos: (Descripció concreta d'un cas real o imaginari)	«el propietari d'un habitatge té la possessió dels béns que hi ha a la casa, fins i tot quan no hi és present», per exemple

Aquest exemple de procés explicatiu en set nivells mostra que el coneixement interpretatiu que necessàriament es pressuposa per a l'aplicació institucional correcta d'una llei o d'un concepte jurídic, així com per a la seva «comprensió» en el sentit més ampli, és extremadament complex; a més, per passar d'un nivell d'explicació a un altre, la interpretació requereix

reix nous actes de parla institucional rellevants, el coneixement dels quals depassa els llocs per la seva opacitat, que no arriben a la sistematització semàntica o conceptual dels nivells superiors. La manca de transparència de la interpretació textual i, així, del significat del text, per als no especialistes, prové sobretot del fet que el pas d'un nivell d'explicació al següent en primer lloc no es fonamenta lingüísticament, sinó en consideracions de conveniència determinades institucionalment (per exemple, continguts i resultats normatius esperats, etc.).

Fins aquí la visió general sobre els problemes especials que plantegen les lleis pel que fa a la problemàtica de la seva comprensibilitat.

4. QUÈ SIGNIFICA (ÉS) «FER COMPENSIBLE»?

El motiu i l'objectiu d'aquestes reflexions era la qüestió de si en el sentit estricte hi ha possibilitats lingüístiques de formular una norma jurídica de manera més comprensible amb certa seguretat. Si anomenem aquest tipus de tasca d'optimització textual «fer comprensible» un text,⁴ segons Ulrich Biere, podem diferenciar dues formes diferents de «fer comprensibles» un text: en primer lloc fer-lo comprensible de la banda del receptor o intèrpret, i en segon lloc fer-lo comprensible de la banda del productor o autor. Aquest darrer cas, però, de fet no tracta de fer comprensible el text en el sentit estricte, sinó més aviat que el mateix autor formulï el text d'una manera més entenedora. Mentre que en el primer cas ja existeix un text de partida que mirant un intèrpret expert es fa més comprensible a altres destinataris (és a dir, a tercers) que tenen dificultats per entendre'l, en el segon cas és el mateix autor qui s'ocupa de formular el seu text de manera que sigui més entenedor que no seria la primera versió del text real o bé només pensada (i, per tant, fictícia). Tots dos casos són exemples de formes de treball orientat cap als textos i amb els textos (i, per tant, actes de parla), que posseeixen algunes similituds, però que també es diferencien en alguns aspectes.

El que tenen en comú les dues maneres de fer comprensible un text entre d'altres coses és el problema fonamental de la no equivalència entre el text inicial i el text optimitzat; aquesta manca d'equivalència semàntica es basa en el principi fonamental de la interpretabilitat de tot text descrit anteriorment: un text optimitzat pel que fa a la comprensibilitat és sempre un text canviat, amb paraules i estructures oracionals diferents. Les

4. En alemany «Verständlich-Machen» [N. de la T.].

paraules i estructures oracionals noves, però, tornen a ser interpretables en una direcció que no concorda exactament amb el significat del text inicial que es vol fer més comprensible. Per això el text inicial (encara que només sigui expressat de forma fictícia per l'autor) i el text millorat no tenen mai el mateix significat exacte. Això fa qüestionar que precisament les normes jurídiques, en què cada paraula i cada coma tenen un valor precís, es puguin fer més comprensibles amb una optimització textual posterior. Els intents per part de tècnics de la comprensió optimistes (que efectivament no eren juristes) de millorar la comprensibilitat de les lleis han tingut uns resultats absolutament deprimentes: les anomenades «versions més entenedores» per exemple d'alguns paràgrafs del Codi Penal no eren idèntiques semànticament amb els textos originals; si s'haguessin convertit en lleis, amb tota seguretat haurien creat una jurisprudència molt diferent. A més, la majoria eren formulacions que (sense que es notés) no tenien en compte determinats requisits funcionals dels textos inicials.

Això és tot pel que fa als problemes comuns a les dues maneres de fer comprensible un text.

Les diferències entre les dues formes de fer comprensible un text (que també es podrien anomenar treball posttextual i treball pretextual) es produeixen sobretot en relació amb allò que constitueix el nucli del treball. Normalment la tasca de fer comprensible en el sentit estricte es produeix després de la proposta d'un text determinat; llavors es tracta d'una forma especial de traducció, interpretació o parafrasi del text per a destinataris que sense aquesta ajuda no el podrien entendre o bé no l'interpretarien correctament. Així, per exemple, una de les tasques més importants dels advocats és aclarir als seus clients el significat dels paràgrafs de la llei que els afecten amb un llenguatge comprensible fins i tot per als no entesos.

Des del punt de vista lingüístic, la tasca de fer comprensible un text així de manera interpretativa o posttextual consisteix a proporcionar als destinataris la base de coneixements suficients per a la comprensió, o explicar la que ja posseeixen, de manera que puguin entendre el text (o que l'entenguin correctament). (Els lingüistes i els que fan recerca sobre la comprensió anomenen aquest procediment «ampliació de la base d'informació»).

Una ampliació així per part del receptor de la base de coneixements rellevant per a la comprensió sempre és possible; en darrer terme, qualsevol tipus d'interpretació i d'explicació textual, en la mesura que es produeixi com un treball assistit i reflexiu amb el text, és una ampliació de la base de coneixements rellevant per a la comprensió.

Per tant, si fer comprensible un text consisteix a ampliar els coneixements

ments, què pot significar fer comprensible un text des de la banda del productor? L'autor d'un text normalment no acostuma a tenir uns destinataris concrets de carn i ossos davant seu, als quals pot aclarir els dubtes; més aviat ha de crear una comprensibilitat, o millor, augmentar la comprensibilitat de manera abstracta per a un grup abstracte de receptors, sense tenir cap mena d'influència sobre la seva base de coneixements, llevat de la que pot exercir amb les lletres del seu text. En el fons, fer comprensible un text per part del productor (és a dir, d'una manera pretextual) només pot significar aproximar-se més directament amb la formulació del text a la base de coneixements dels receptors escollits, observar-los detalladament d'una manera que possiblement no es produiria si no hi hagués aquest interès especial. També és necessari, per tant, endinsar-se al màxim en el coneixement rellevant per a la comprensió que es pot esperar dels destinataris. En general, no es pot dir que això sigui sempre possible; en darrer terme depèn sempre de la situació comunicativa concreta, és a dir, depèn principalment de si l'autor del text pot endevinar amb exactitud la base de coneixements dels destinataris del seu text. Però això, alhora, depèn de si es tracta o no d'un grup homogeni i transparent de destinataris, conegut d'antuvi amb precisió.

Més enllà de la màxima general ja esmentada, gairebé no es poden anomenar tècniques concretes per fer comprensible un text en el sentit estricte des del punt de vista lingüístic. Perquè en aquest punt incideixen finalment tots els dilemes que he esbossat més amunt: és a dir, la contradicció entre l'àmbit d'aplicabilitat i la precisió o transparència explicativa d'un text; entre els diversos grups de destinataris, als quals es vol dirigir el text alhora; entre les diverses funcions que ha de fer el text; i, finalment, entre la profunditat interpretativa pretesa i les contradiccions interpretatives que cal evitar en la constitució d'una història d'interpretacions o dogmàtica interpretativa.

5. OPERACIONS PER FER COMPENSIBLES ELS TEXTOS: HI HA TÈCNIQUES D'OPTIMITZACIÓ LINGÜÍSTICA?

La meua resposta a la pregunta sobre si a part d'una màxima tan general existeixen en el sentit estricte tècniques d'optimització lingüística que es puguin generalitzar serà més aviat escèptica. Segons el meu parer, si s'haguessin d'establir regles generals, segurament no es tractaria tant de tècniques per fer comprensibles els textos, com de tècniques per evitar els obstacles que dificulten la comprensió o, encara millor, per evitar les

formulacions lingüístiques que dificulten la comprensió. La diferència entre els dos conceptes no és purament una estratègia de definició; crec que fer comprensible un text introduint-hi elements apropiats per ampliar la base de coneixements dels destinataris és molt més complicat que no evitant d'altra manera els obstacles que en dificulten la comprensió. Mentre que la primera tècnica majoritàriament es mou en el terreny de la semàntica lèxica, en el qual els canvis poden produir ràpidament alteracions del significat global del text, la segona afecta més aviat les estructures oracionals. Optimitzant les estructures oracionals es pot mantenir dins d'uns límits el risc que es produeixin canvis importants de significat. A més, amb una tècnica que introdueixi elements cognitius explicatius en el text, el perill que apareguin dificultats noves de comprensió és tan elevat, que normalment supera els avantatges de l'optimització semàntica.

Evitant els obstacles de la semàntica proposicional o la sintaxi a la comprensió es podrien aconseguir millores. Així, per exemple, el meu col·lega lingüista Peter von Polenz, amb l'exemple del paràgraf de la Constitució alemanya que tracta sobre la «llibertat de càtedra», ha mostrat d'una manera molt expressiva que la tècnica de comprimir les expressions que es pot observar en moltes lleis alemanyes pot generar obstacles que dificultin la comprensió. D'altra banda, l'anàlisi de Polenz també mostra que l'intent de fer més explícit l'article en qüestió, a la llarga generalment obliga a precisar sempre aspectes que el redactor de la Constitució segurament no volia precisar en aquell fragment de text, posar perquè volia obviar els detalls de la jurisprudència (i, amb aquests, la història d'interpretacions i la dogmàtica). Si es volgués descompondre aquella fórmula, per exemple, a falta de dades més explícites es podria explicar de la següent manera en una versió més comprensible: «la llibertat de tots els éssers humans, d'investigar sobre tot i d'ensenyar qualsevol cosa als altres»; però és dubtós que es pretengui dir això tenint en compte la realitat jurídica. Un altre tipus d'explicació que també podria ser problemàtica seria, per exemple: «la llibertat d'alguns éssers humans d'investigar sobre alguna cosa i ensenyar alguna cosa a altres éssers humans». En el fons, una explicació de la fórmula constitucional hauria de denominar exactament els individus que hi intervenen, exactament a qui es refereix quan parla d'actors de la recerca, als quals s'ha d'atribuir aquesta llibertat, a qui es refereix com a destinataris i a quin ensenyament (és a dir, a quin tipus d'ensenyament) es refereix exactament la llibertat de càtedra. No és cap casualitat, però, que el redactor de la Constitució justament no volgués explicitar

5. En alemany «Freiheit von Lehre und Forschung» [N. de la T.].

tot això en el text constitucional. En aquests exemples queda clar que amb les tècniques imaginables de descompressió i explicitació de les normes jurídiques, sovint en relació amb mitjans de construcció de la frase i nexes oracionals, no es poden evitar tampoc conseqüències problemàtiques i indesitjades; això succeeix també quan es volen precisar els referents d'un text per aconseguir una major comprensibilitat, justament allà on això s'hauria d'evitar per motius de tècnica legislativa o de política jurídica.

Però també hauria de ser clar que molts esforços per millorar la comprensibilitat de les lleis en el nostre sistema jurídic actual constantment topen amb una dogmàtica interpretativa jurídica que acostuma a provocar un refinament i una diferenciació semàntica del text establert com a llei. Una diferenciació així no seria negativa si no contribuís alhora a l'opacitat progressiva dels significats del paràgraf (de la llei) per a aquells que només tenen davant el text normatiu i no coneixen la dogmàtica interpretativa. Introduir elements de la interpretació d'una llei ja existent en la legislació nova en alguns casos també podria ser una estratègia raonable per formular les lleis noves d'una manera més comprensible; amb perspectiva, però, es tractaria només d'un fragment legislatiu famós que podria invalidar biblioteques senceres de dret. Efectivament, és dubtós que un procediment així, per exemple la reformulació cada vint anys de les lleis bàsiques, sigui realment possible en vista de l'abundància actual de regulacions. Més aviat s'haurà d'arxivar com una idea bonica.

La pregunta de si un lingüista pot donar consells als tècnics en lleis pel que fa a millorar la comprensibilitat de les normes jurídiques i, si és així, quin tipus de consells, per part meua rep una resposta escèptica, la qual cosa implica que, pel que fa a propostes pràctiques concretes de millora, no tingui gaires consells. En aquest sentit, per acabar, voldria remarcar que després d'una recerca concreta i intensiva sobre el llenguatge jurídic i les seves condicions especials, he tret la conclusió que un lingüista només pot (si és que pot) donar consells molt generals als representants d'una disciplina estranya com el dret, sotmesa a condicions tan específiques. Per això demano la comprensió del lector d'aquest article.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Darrera d'aquest article hi ha les experiències d'una dedicació lingüística de molts anys al llenguatge jurídic i a la problemàtica interpretativa que s'hi relaciona, els resultats de la qual han estat publicats en els següents treballs:

- BUSSE, D., «Juristische Semantik. Grundfragen der juristischen Interpretationstheorie in sprachwissenschaftlicher Sicht», Berlin: Duncker & Humblot, 1993 (*Schriften zur Rechtslehre*, 157).
- BUSSE, D., «Recht als Text. Linguistische Untersuchungen zur Arbeit mit Sprache in einer gesellschaftlichen Institution», Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1992 (*Reihe Germanistische Linguistik*, 131).
- BUSSE, D., Textinterpretation. Sprachtheoretische Grundlagen einer explikativen Semantik, Opladen: Westdeutscher Verlag, 1991.

En aquest darrer treball es troben també totes les referències bibliogràfiques sobre la teoria de la comprensió lingüística i psicolingüística relacionades amb el tema d'aquest article. També voldria recomanar especialment dos treballs de recerca lingüística esmentats en aquest article sobre el tema de la comprensibilitat de textos i l'optimització de textos, així com sobre els problemes de l'estil lingüístic de comprensió característic de les lleis: .

- BIERE, B. U., «Verständlich-Machen. Hermeneutische Tradition — Historische Praxis — Sprachtheoretische Begründung», Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1989 (*Reihe Germanistische Linguistik*, 92).
- POLLENZ, P. von, «Deutsche Satzsemantik. Über die Grundbegriffe des Zwischen-den-Zeilen-Lesens», Berlin: de Gruyter, 1985 (Sammlung Götschen, 2226).